

10. Сирцева С. В. Фінансово-кредитне забезпечення інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств України / С. В. Сирцева // Економічний простір. - 2010. - № 33. - С. 258-265.

УДК658.152

ТАНАСИЙЧУК Ю.В., аспірант
Уманський національний університет садівництва

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК АГРАРНОЇ СФЕРИ В КОНТЕКСТІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Дослідження присвячено актуальним проблемам інноваційного розвитку аграрної сфери, де особливу увагу автор звертає саме на продовольчу безпеку країни та конкурентоспроможність аграрного виробництва. Наведено авторську розробку концептуальних засад реалізації національних інтересів в контексті інноваційного розвитку аграрного виробництва, зроблені висновки щодо необхідності нарощення і реалізації інноваційного потенціалу галузі та удосконалення інноваційної політики в сфері аграрного виробництва.

Ключові слова: інноваційний розвиток, аграрне виробництво, продовольча безпека, інноваційна політика

The study focuses on topical problems of innovative development of the agricultural sector, where the author pays particular attention is on food security and competitiveness of agricultural production. Shows authoring conceptual foundations for the realization of national interests on the innovative development of agriculture, conclusions on the need for augmentation and the innovation potential of improving innovation policy in the sphere of agricultural production.

Keywords: innovation development, agricultural production, food safety, innovation policy

Постановка проблеми. Все більшої актуальності набуває інноваційний розвиток аграрної сфери в контексті продовольчої безпеки країни, що пов'язане не тільки з проблемами реалізації науково-технічного потенціалу, модернізації аграрної економіки, нарощенням кадрового потенціалу, нанотехнологіями, трансфером технологій тощо, а й з забезпеченням стабільності на продовольчих ринках країни, гнучкістю та адаптацією державної аграрної політики до викликів світової економіки та тенденцій світових продовольчих ринків, зниженням проблем сезонності та ризиків аграрного виробництва та доступністю екологічно чистих продуктів для населення, тобто с проблемами продовольчої безпеки країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останнім часом проблеми інноваційного розвитку та продовольчої безпеки країни знаходяться в центрі наукових дискусій відомих вчених: Гришовой І.Ю., Кужеля В.В., Замлінського В.А., Лупенка Ю.О., Маліка М.Й., Непочатенко О.О., Крюкової І.О., Чирви О.Г., Топіхи В.І., Лагодієнка В.В., Наумова О.Б., Єпіфанової І.М., Шубравської О.В., Мармуль Л.О., Жука М.В., Ткач В.В., Немченка В.В., Стоянової-Коваль С.С. та інших [1-10].

Метою дослідження є аналіз теоретичних та практичних аспектів проблем інноваційного розвитку аграрного виробництва та вивчення впливу механізмів інноваційного розвитку аграрної сфери на забезпечення продовольчої безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Усталений розріст аграрної сфери України можливий при умові досягнення певного ступеня відтворю-

вальних процесів, що в змозі забезпечити не тільки тактичні цілі тимчасової стабілізації пріоритетних напрямів та галузей її розвитку, але і стійке нарощення масштабів аграрного виробництва та конкурентоспроможних видів продукції.

Термін «продовольча безпека» в аграрній економіці з'явився відносно недавно, більш вживаним був термін «забезпеченість продовольством». З англійської мови поняття "food security" перекладається як "продовольча забезпеченість" або «продовольча захищеність», що, на наш погляд, більш точно віддзеркалює її економічний зміст. В теперішній час більшість закордонних експертів, що вирішують проблеми продовольчої захищеності, схиляються до думки, що незалежній державі необхідно забезпечити внутрішнє споживання продовольства на рівні 65-70 % за рахунок власного аграрного виробництва, що неможливо без інноваційної моделі розвитку.

Безсумнівну залежність продовольчої безпеки від інноваційного розвитку національної економіки нашої країни доводять відомі вчені. Так, наприклад Немченко В.В. вважає, що продовольча безпека залежить від багатьох факторів: в першу чергу від можливості використання інноваційних технологій; рівня розвитку аграрного сектора, включаючи особисті підсобні господарства; розвитку харчової промисловості; рівня експортно-імпорتنних операцій; рівня купівельної спроможності та культури населення; фінансових можливостей підприємств; матеріально-технічного забезпечення та інвестиційної привабливості підприємств АПК; підтримки

держави, наданні підприємствам АПК пільг, ефектної фіскальної політики [1].

Ситуація в аграрній економіці країни характеризується високим рівнем диспропорцій між аграрним виробництвом та промисловістю, втраченою інтеграційних зв'язків сільськогосподарських товаровиробників із сировинними базами та іншими суб'єктами аграрного ринку, низькою диверсифікацією аграрного виробництва, безперспективним розподілом з соціальної та економічної точок зору земельних та інших ресурсів, хронічною нестачою фінансового та кредитного забезпечення інвестиційних рішень, погіршенням екології тощо. Отже, інтереси продовольчої захищеності країни необхідно вирішувати одночасно на рівні національної та галузевої економіки і суб'єктів господарювання, що характеризує продовольчу безпеку як економічну категорію, що існує в площині економічних відносин різних рівнів, а також як багатоструктуровану і таку, що потребує комплексної розробки широкого кола взаємозалежних питань. Серед них особливо гостро стають завдання вивчення динаміки й структури споживання різних соціальних груп населення, і складних моментів реформування державної політики в аграрній сфері, що диктує потребу в новому рівні аналізу й наукового узагальнення теоретико-методологічного базису.

Наведені вище проблеми та багато інших проблемних питань, обумовлених кризовим станом національної економіки, повинні бути вирішені в найстисліші строки за допомогою реалізації національної системи економічної безпеки, де провідна роль належить продовольчій захищеності, досягнути якої можливо за наступних умов:

- стійкого розвитку національного агропромислового комплексу України та нарощення його майбутнього потенціалу, що допустить збільшення виробництва продовольчих товарів та запасів як для внутрішнього споживання, так і у разі надання гуманітарної допомоги іншим країнам;

- впровадження інноваційних наукових розробок, що покликані постачати екологічно чисту, корисну для здоров'я населення вітчизняну продукцію з урахуванням медично обґрунтованих норм;

- визначення такої системи митних тарифів і квот, що забезпечать конкурентоспроможність завезеної продукції з урахуванням належного рівня аграрного протекціонізму;

- реалізації проголошеної стратегії державної підтримки агропромислового комплексу, що сприятиме рівновазі попиту та пропозиції для гарантованого продовольчого забезпечення та оптимізації державного фінансування за рахунок дотацій, субвенцій та субсидій товаровиробникам тощо.

Концепція державної продовольчої безпеки в контексті інноваційного розвитку аграрної економіки базується на національних інтересах, що можна відслідкувати за допомогою рис. 1.

Як бачимо, відкритість економіки та виснаженість конкурентоспроможності вітчизняної аграрної продукції, неухильне зростання продуктів харчування імпортного виробництва в загальному об-

сязі продуктів, що споживаються населенням країни, створює реальну продовольчу загрозу національної економічної безпеки. Як застерігають фахівці з національної економіки [2-4], зростання витрат на імпорт продовольства свідчить про накопичення значних проблем для країни в майбутньому: зароблені засоби країна проїдає, не залишаючи ресурсів для реінвестицій, але при цьому оплачуючи працю фермерів з-за кордону. Ситуація розвивається відповідно до принципу політики розорення сусіда, коли збільшення доходів виробників однієї країни відбувається за рахунок падіння доходів виробників іншої країни [4].

Це пов'язано з багатьма факторами, серед яких особливо загрозливими, на наш погляд, залишаються: повна залежність та нестабільність вітчизняних ринків від кон'юнктури світового аграрного ринку та ринків продуктів харчування, через що аграрні ризики, стихійні лиха та неврожаї світових виробників миттєво позначаються на постачанні та цінах продуктів харчування; вразливість вітчизняного ринку через цілеспрямовані економічні санкції чи ціновий тиск країн-імпортерів в разі настання наслідків негативних факторів в аграрній сфері; вразливість національної економіки через потенційний тиск від країн-експортерів з метою отримання політичних чи економічних переваг тощо.

Як відмічає професор Шубравська О.В., «специфіка агроінновацій полягає у використанні в інноваційному процесі (як і в сільськогосподарському виробництві) природних факторів і компонентів (тварин, рослин), які при цьому виступають і безпосередніми об'єктами агроінноваційної діяльності. Крім того, особливістю аграрних новацій є те, що їх впровадження в агросфері не виступає абсолютною гарантією підвищення конкурентоспроможності виробленої продукції та зростання її частки на ринку. У періоди перевищення пропозиції продукції над попитом на неї інновації допомагають, зокрема, знизити ціни, поліпшити якість і тим самим сприяють зростанню конкурентоспроможності галузі, а в неврожайні роки важливість інновацій зумовлюється, насамперед, необхідністю поліпшити екологічну складову сільськогосподарської діяльності та підвищити аграрний ресурсний потенціал.» [5].

Отже, розріст інноваційних трансформацій в аграрному бізнесі пов'язан не лише із стратегічними змінами в структурі та обсягах аграрного виробництва, у нових можливостях ресурсозбереження, але й продукує окремі загрози, які пов'язані також з викликами глобального середовища. Маємо на увазі необхідність росту масштабів аграрного виробництва та його експорту, в тому числі із застосуванням технологій, безпечність яких для населення ще недостатньо науково підтверджена або несе загрози стану природних ресурсів нашої держави через інтенсифікацію аграрного виробництва та діяльності харчової промисловості, безконтрольного вживання у аграрному виробництві мало випробуваних агроінновацій, через посилення антропогенного навантаження.

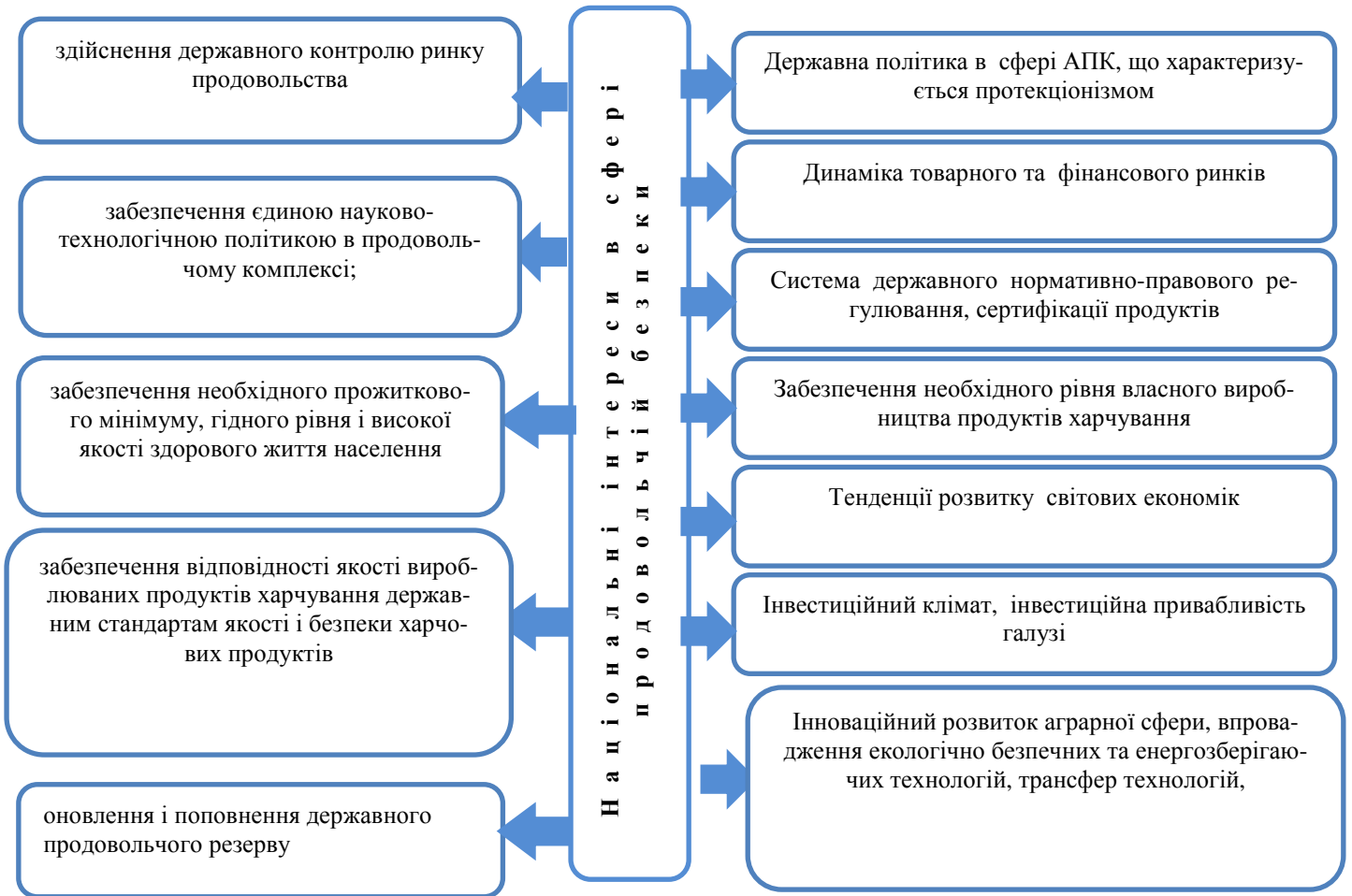

Рис. 1. Концептуальні засади реалізації національних інтересів в контексті інноваційного розвитку аграрного виробництва

Концепція продовольчої безпеки на світовому рівні передбачає узгоджені всіма країнами необхідні та всезростаючі обсяги виробництва продовольства. Тобто, окремі країни можуть і повинні виробляти найбільш придатні для їх умов продукти харчування, надлишки — експортувати, а деяку частину — імпортувати. І не обов'язково виробляти всі без винятку види сільськогосподарської продукції. Головне — створити такі соціально-економічні відносини, за яких буде гарантовано доступ до продуктів харчування всьому без винятку населенню країни. Адже можна виробляти обсяги сільськогосподарської продукції з надлишком, змінити структуру виробництва на експортно-спрямовану, підвищувати заробітну плату і пенсії, а продовольчу безпеку не гарантувати. У багатьох країнах світу витрати на харчування становлять 10—15% сукупних доходів населення. В Україні витрати на харчування, безалкогольні й алкогольні напої, тютюнові вироби 2007—2012 рр. становили 54—55% (2008 р. — 51%) сукупних доходів. Хоча 2012-го, порівняно з 2002 р., сукупні витрати у розрахунку на одного жителя зросли у вісім разів, але споживання, наприклад, молока і молочних продуктів навіть скоротилося на 10 кг і становить у середньому всього 215 кг або 56,6 % від фізіологічної норми.

Тобто, доходи зростають темпами, які вищі, ніж у багатьох країнах світу, а менше норми окремих продуктів харчування щорічно споживає значна частина населення (2012 року: молока — 39 млн. осіб, м'яса і фруктів — 35, риби і цукру — 26, хліба — 16 і овочів — 43 млн. осіб). Проте можна сказати з упевненістю, що невпинне нарощування експорту без урахування інтересів усіх сільських жителів, розбазарювання українських земель, відсутність відновлення основних засобів, брак новітніх технологій та фінансових ресурсів для їх реалізації тощо — це болючі проблеми, які неможливо вирішити без переходу на інноваційну модель розвитку аграрного сектору національної економіки України [6-7].

В світі інноваційну діяльність розглядають як пріоритетну умову модернізації аграрної економіки, що є домінуючим фактором підвищення аграрного виробництва. Застосування застарілих технологій та енергоємної техніки, кустарних методів господарювання поглиблюють деградацію аграрного сектору економіки. Тому, стійкий розвиток аграрного виробництва в теперішніх складних умовах можливий лише за умови залучення інноваційних процесів, спрямованих на оновлення аграр-

ної економіки шляхом впровадження сучасних новітніх досягнень аграрної науки.

Інноваційні процеси характеризуються безпервним перманентним потоком переведення конкретних технічних або технологічних ідей на основі наукових розробок в нові технології або окремі їх елементи та доведення їх до освоєння безпосередньо у виробництво з метою отримання якісно оновленої продукції. В інноваційному процесі приймають участь сільськогосподарські наукові організації, обслуговуючі впровадження, а також сільськогосподарські виробники. За розрахунками фахівців, сьогодні для модернізації української харчової промисловості у відповідності до стандартів ЄС необхідно 7 млрд. євро, мова іде лише про технічне переоснащення. Переробна промисловість аграрної сфери повинна ще пройти відповідну сертифікацію, лише 7 % підприємств мають сертифікати ISO та HACCP, а 15 % той чи другий [8].

В умовах жорсткої конкуренції та боротьби за частку внутрішнього та зовнішнього ринку та збереження своїх ринкових позицій товаровиробникам необхідно оновлення та підвищення якості продовольчих товарів та продуктів харчування, а сталий розвиток аграрного бізнесу безпосередньо залежить від ефективності реалізації інноваційних проектів в аграрній сфері. Для досягнення таких позицій вітчизняній аграрній економіці необхідна ефективна національна науково-технологічна інституція, покликана генерувати інноваційні проекти та сприяти їх комерціалізації, тобто трансформувати інноваційні продукти на ринку. Отже, економічно розвинені країни залишаються лідерами інноваційної економіки та характеризуються накопиченим потужним ресурсним та науковим потенціалом, що здатен до практичної реалізації інновацій.

Висновки. Необхідно відзначити, що Україна опинилася витіснена із зовнішніх ринків високотехнологічної продукції, і, що ще більш небезпечно, багато типів цієї продукції виявилися витісненими і з внутрішніх ринків. Однак найбільша біда полягає в тому, що розірваним виявився відтворювальний цикл створення і впровадження інновацій. Без підтримки держави, без цілеспрямованої інноваційної політики позитивних результатів не досягти [2, с. 205; 3; 4; 7]. Стан інноваційної діяльності в нашій країні є найважливішим індикатором розвитку суспільства та його національної економіки. В даний час інноваційна політика у розвинених країнах є складовою частиною державної соціально-економічної політики. Враховуючи актуальність інновацій для досягнення соціально-економічних цілей, питання активізації інноваційної діяльності визначені як один з пріоритетів розвитку України.

Література

1. Немченко В. В. Продовольча безпека України. / В. В. Немченко // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія «Економічні науки». – Вінниця. - № 4(70), Т.2 – 2012 р. – С. 179-182.
2. Гришова І. Ю. Проблеми формування інноваційної системи України / І. Ю. Гришова, Т. М. Гнат'єва // Інноваційна економіка № 12. - 2012 – С. 54-62.
3. Кужель В. В. Державна підтримка регіональних програм інноваційного розвитку [Електронний ресурс] / І. Ю. Гришова, В. А. Замлинський, В. В. Кужель // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 2. – С. 201-206. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html>
4. Гришова І. Ю. Вплив інституціональної структури на розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств [Електронний ресурс] / І. Ю. Гришова, В. О. Непочатенко // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 2. – С. 47-51. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html>
5. Шубравська О. В. Інноваційні трансформації агропродовольчого сектора економіки: світові тенденції та вітчизняні реалії. “Економіка і прогнозування”. - № 3. – 2010. - С. 90–102.
6. Крюкова І. О. Фінансова архітектура інноваційного розвитку молокопереробних підприємств / І. О. Крюкова // Облік і фінанси. – 2013. - № 2 (60). – С. 87-93.
7. Крюкова І. О. Механізм державної підтримки аграрних формувань Одеської області. – Зб. наук. праць ЛНАУ. Серія Економічні науки. - 2010. – С. 85-89.
8. Єпіфанова І. М. Технологічні парки як ефективний напрямок інноваційного розвитку держави / І. М. Єпіфанова, О. Л. Ільченко // Праці Одеського політехнічного університету: науковий та науково-виробничий збірник. – 2010. – Вып. 1(33)-2(34). – С. 230-236.
9. Стоянова-Коваль С. С. Использование методологии инновационного управления в инвестиционных процессах. / С. С. Стоянова-Коваль // Вектор науки ТГУ. Серия: Экономика и управление. Россия-2013. - № 2. – С. 50-53.
10. Стоянова-Коваль С. С. Оцінка потенціалу аграрної сфери до галузевих структурних зрушень в контексті світових тенденцій / С. С. Стоянова-Коваль // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Науковий журнал. - 2010. - № 1. - С. 36-43.

